

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
**Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická**

ZÁVĚREČNÁ PRÁCE

Jedinec s poruchami chování

Závěrečná práce

Studijní program:

Studijní obor:

Autor práce:

Vedoucí práce:

DVPP Další vzdělávání pedagogických pracovníků

Speciální pedagogika

Ing. Zdeněk Bednář

Mgr. Alena Bjorke

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Zadání závěrečné práce

Jedinec s poruchami chování

Jméno a příjmení: **Ing. Zdeněk Bednář**
Osobní číslo: P20C00048
Studijní program: DVPP Další vzdělávání pedagogických pracovníků
Studijní obor: Speciální pedagogika
Zadávající katedra: Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky
Akademický rok: 2020/2021

Zásady pro vypracování:

Cíl závěrečné práce: Zjistit možné příčiny chlapcova chování, pozorovat jeho sociální dovednosti a zjistit jakou formou manipuluje s okolím.

Požadavky: Formulace teoretických východisek, analýza případu, příprava a zpracování pedagogické kazuistiky, formulace závěrů.

Metody: Pozorování, nedokončené věty.

Při zpracování závěrečné práce budu postupovat v souladu s pokyny vedoucí práce.

Rozsah grafických prací:
Rozsah pracovní zprávy:
Forma zpracování práce:
Jazyk práce:

tištěná/elektronická
Čeština

Seznam odborné literatury:

HUTYROVÁ, M., a kol., 2019. *Děti a problémy v chování: etopedie v praxi*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1523-3.
JAŘABÁČ, I., 2018. *Kontrakt (dohoda) jako předpoklad reedukace žáka s poruchou emocí a chování na základní škole*. Ostrava: Montanex. ISBN 978-80-7225-453-8.
KRULICHOVÁ, E., PODANÁ, Z., BURIÁNEK, J., 2015. *Delikvence mládeže: trendy a souvislosti*. Praha: Triton. ISBN 978-80-7387-860-3.
MATOUŠEK, O., MATOUŠKOVÁ, A., 2011. *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. 3. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-825-8.
VÁGNEROVÁ, M., 2012. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 5. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7387-860-3.

Vedoucí práce:

Mgr. Alena BJORKE
Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Datum zadání práce:

20. dubna 2021

Předpokládaný termín odevzdání:

15. prosince 2021

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

L.S.

PhDr. Pavel Kliment, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 11. června 2021

Prohlášení

Prohlašuji, že svou závěrečnou práci jsem vypracoval samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé závěrečné práce a konzultantem.

Jsem si vědom toho, že na mou závěrečnou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé závěrečné práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li závěrečné práce nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má závěrečná práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědom následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

10. prosince 2021

Ing. Zdeněk Bednář

Anotace

Závěrečná práce popisuje jedince s poruchami chování ve středisku výchovné péče. V teoretické části jsou vysvětleny pojmy agrese, delikvence, krádež, manipulace a rizikové chování. V praktické části je popsán případ chlapce. Cílem závěrečné práce je zjistit možné příčiny chlapcova chování, pozorovat jeho sociální dovednosti a zjistit, jakou formou manipuluje s okolím. Informace autor získával hlavně metodami pozorování a nedokončené věty, které doplnil o diagnostické testy Baum test a Medvídci na stromě. V závěru jsou vyhodnoceny získané výsledky a uvedena navrhovaná opatření pro školu a rodinu.

Klíčová slova

Agrese – Baum-test – kazuistika – krádeže – manipulativní chování – Nedokončené věty – poruchy chování – rizikové chování – Středisko výchovné péče – test Medvídci na stromě

Annotation

The final thesis describes an individual with behavioral disorders in the Educational care center. The theoretical part explains the headwords of aggression, delinquency, theft, manipulation and risky behavior. The practical part describes the case of a boy. The aim of this final thesis is to find out the possible causes of the boy's behavior, to observe his social skills and find out the form in which he manipulates with his neighborhood. The author obtained information mainly by observation methods and unfinished sentences, which he supplemented with diagnostic tests Baum test and Bears on the tree. In the end, the obtained results are evaluated and the proposed measures for school and family are presented.

Key words

aggression – Baum-test – case report – thefts – manipulative behavior – unfinished sentences test – Behavioral disorders – risky behavior – Educational care center – Bears on a tree test

Seznam použitých zkratek

atd.	a tak dále
č.	číslo
EEG	Elektroencefalografie, diagnostická metoda používána k záznamu elektrické aktivity mozku
F91	kód pro poruchy chování a emocí podle Mezinárodní klasifikace nemocí
HYPO	název programu používaného k prevenci specifických poruch učení
kol.	kolektiv
KUMOT	název programu používaného pro rozvoj motoriky a sociálních dovedností, je určen pro skupiny
KUPOZ	název programu používaného pro postupné upevňování pozornosti
OSPOD	orgán sociálně-právní ochrany dětí
PPP	pedagogicko-psychologická poradna
s.	strana
SVP	středisko výchovné péče
vid.	viděno
ZŠ	Základní škola

Obsah

Obsah.....	8
Úvod.....	9
1 Teoretická východiska	10
1.1 Poruchy chování	10
1.1.1 Delikvence.....	12
1.1.2 Krádeže.....	12
1.1.3 Agresivní chování	13
1.1.4 Manipulativní chování.....	14
1.1.5 Rizikové chování.....	15
2 Kazuistika	17
2.1 Anamnéza	17
2.1.1 Osobní anamnéza	17
2.1.2 Rodinná anamnéza	18
2.1.3 Ústavní anamnéza.....	19
2.1.4 Školní anamnéza	21
2.2 Metody získávání dat.....	24
2.2.1 Nedokončené věty.....	24
2.2.2 Pozorování.....	26
2.2.3 Baum-test	28
2.2.4 Medvídci na stromě.....	31
Závěr.....	33
Navrhovaná doporučení	37
Navrhovaná doporučení vzhledem k rodině dítěte	37
Navrhovaná doporučení vzhledem ke škole	38
Literatura a zdroje	39

Úvod

V závěrečné práci jsem se věnoval popisu jedince s poruchami chování ve středisku výchovné péče (SVP). Cílem bylo zjistit možné příčiny chlapcova chování, pozorovat jeho sociální dovednosti a zjistit, jakou formou manipuluje s okolím. K tomu jsem použil metody Nedokončené věty, Pozorování, Medvídci na stromě a Baum-test.

Chlapec se dopouštěl delikvence, krádeží, byl agresivní, užíval návykové látky a měl sklony k manipulativnímu chování.

Hned při nástupu do SVP byl velmi výrazný, rušivý, družný, dělal ze sebe šaška a snažil se za každou cenu prosadit. Neustále vstupoval všem do osobního prostoru (dospělým i ostatním klientům) a tím je od sebe odháněl. V prvních týdnech pobytu v SVP u sebe odmítal vidět problém.

Jako vychovatel jsem ho pozoroval hlavně v době odpoledního vyučování, odpoledního volného času a víkendů. Mým hlavním cílem bylo zjistit, jakou formou chlapec manipuluje se svým okolím a co ho k takovému chování vede. Využil jsem hlavně metody pozorování a rozhovor. Dále jsem zjišťoval, jaké má chlapec sociální dovednosti. Kromě zmíněných metod jsem využil diagnostické testy: Nedokončené věty, Baum-test a test medvídci na stromě.

V první části práce popisuji teoretická východiska. Rozebírám v ní jednotlivé poruchy chování, které se u chlapce projevují. Ve druhé části popisuji kazuistiku tohoto jedince. Popisuji osobní zkušenost s tímto chlapcem hlavně v souvislosti se zprávami z vyšetření.

Chlapcovo chování ukazuje, že se snaží být za každou cenu oblíbený a středem pozornosti. Jeho sebevědomí ale ve skutečnosti nebylo tak vysoké, jak se zdálo. V průběhu pobytu se ukázalo, že se snaží za každou cenu přizpůsobit společenským očekáváním. Tuhle jeho snahu zachytily i diagnostické testy, které jsem mu předložil.

V závěru práce shrnuji zjištěné informace a navrhuji doporučení pro jeho další rozvoj ve škole a v rodině.

1 Teoretická východiska

1.1 Poruchy chování

Poruchy chování mají označení F91. Je to takové chování, při kterém dochází k porušování sociálních norem. Pro diagnostikování je potřeba, aby se vyskytovalo minimálně šest měsíců. Poruchy chování se člení na čtyři základní kategorie:

- a. Agresivitu vůči lidem a zvířatům
- b. Destrukci majetku
- c. Krádeže a podvody
- d. Vážné porušování pravidel a zákonem stanovených povinností

Naděje na nápravu je závislá na několika okolnostech. V případě jedince, který žije v dysfunkční rodině, porucha chování se projevila už v raném věku, nevhodné vzorce chování se opakují, jedinec se tak chová ve všech prostředích a navíc se k problému přidružuje nějaká psychická porucha, jsou šance na nápravu nižší.

U poruch chování rozlišujeme:

- a. Poruchu chování ve vztahu k rodině: Je to vážné narušení vztahu mezi dítětem a alespoň jedním členem rodiny.
- b. Socializovanou poruchu chování: Je to nežádoucí chování osvojené v průběhu socializace od nejbližšího okolí. Pokud dítě vyrůstá v problematickém prostředí, osvojuje si i problematické chování. Takové dítě nemívá pocity viny ani výčitky svědomí. Za své chování se nestydí.
- c. Nesocializovanou poruchu chování: Je to obrana a zároveň náhradní způsob uspokojování základních psychických a fyzických potřeb.
- d. Poruchu opozičního vzdorů: Je to porucha, při které je dítě extrémně vzdorovité, neposlušné a záměrně provokuje. Vyskytuje se u dětí do věku deseti let (Nývltová 2010, s. 145-148, 150).

Jedinec s poruchou chování nemá potřebu přijímat společenské normy. Obvykle necítí vinu k důsledkům svého jednání. Porucha chování je charakteristická otevřenou agresí (Jařabáč 2018, s. 13-14). Jedinci s poruchou chování jsou často v nadměrné míře zaměřeni na sebe a uspokojování vlastních potřeb. Jsou egoističtí a neprojevují dostatek empatie. Hůře se sebeovládají a bývají impulzivní. Děti s poruchou chování mohou mít narušené

sebehodnocení. Často nebývají dostatečně sebekritické. Jejich sebehodnocení neodpovídá realitě a často působí velmi sebevědomě. Může to být jen obranná reakce a snaha o kompenzování svých problémů (Vágnerová 2012a, s. 780, 784-785).

Možnosti edukace a reedukace jedince s poruchou chování jsou v zásadě tři (Jařabáč 2018, s. 43-46):

1. Farmakologická léčba
 - a. psychostimulancia
 - b. tricyklická antidepresiva
 - c. antipsychotika
 - d. antihypertenziva
2. Terapie
 - a. kognitivně behaviorální terapie
 - b. behaviorální terapie
 - analýza ABC
 - pozitivní posilování
 - oddechový čas
 - c. psychodynamická terapie
3. Jiné metody
 - a. EEG Biofeedback
 - b. metoda pevného objetí
 - c. speciální reedukační programy
 - HYPO
 - KUPOZ
 - KUMOT
 - d. terapeutické programy
 - e. relaxační techniky

Reedukace jedinců s poruchou chování se zaměřuje na čtyři základní metody (Jařabáč 2018, s. 53):

1. převýchovu
2. zpevňování
3. pracovní převýchovu
4. psychoterapii

Cílem reedukace je plná resocializace jedince. Zahrnuje jeho nápravu, znovuzapojení do společnosti a úpravu chování. V současnosti je trendem inkluze žáků s poruchami chování do běžného školského systému (Jařabáč 2018, s. 53, 65).

1.1.1 Delikvence

Delikventního chování se častěji dopouští jedinci, kteří vyrůstají v rodinách s řadou otevřených konfliktů. Jedinci, kteří žijí v klidném rodinném prostředí, mají daleko menší sklony ke kriminálnímu chování. Svou roli hraje také rodičovský dohled. Čím méně se rodiče zajímají o trávení času svého dítěte, tím je větší pravděpodobnost, že se začne dopouštět trestných činů. Dalšími faktory ovlivňujícími delikvenci mládeže může být chybějící rodič nebo rodič, který se sám chová delikventně. Například nadměrně pije alkohol, bere drogy nebo bývá často nezaměstnaný. Jedinec, který se dopouští delikventního jednání, bývá často impulzivní. Proto dává přednost okamžitému uspokojení před tím vzdáleným. Navíc mívají delikventně jednající jedinci nižší sebehodnocení. Kriminální chování tak pro ně může být obranou spuštěnou nepříznivým sociálním prostředím (Matoušek, Matoušková 2011, s. 44-45, 48, 55-56).

1.1.2 Krádeže

Krádeže jsou dalším projevem poruchy chování (Nývltová 2010, s. 152) a vyplývají z konfliktu (Jařabáč 2018, s. 16). Řadí se mezi majetkové formy delikvence a členíme je na dvě skupiny. První skupina je běžně závažná a zahrnuje krádeže v obchodech, krádeže tašek a peněženek a krádeže věcí bez použití násilí. Druhá skupina je závažná delikvence a zahrnuje krádeže aut, motorek, krádeže z aut, krádeže kol a vloupání do budov (Moravcová, Podaná, Buriánek 2015, s. 27). Za krádež nepovažujeme například to, když dítě příležitostně, neplánovaně a nepromyšleně zcizí nějaký předmět nebo hračku, kdy má okamžité nutkání takovou věc vlastnit. Ani to, když si dítě ve škole něco „půjčí“ a přitom žije s několika sourozenci, kde je takové půjčování věcí a hraček samozřejmostí. Za krádež považujeme až vědomé zcizení předmětu, kdy si jedinec uvědomuje nevhodnost svého jednání. Na většině krádeží u dětí a mladistvých se podílí sociální prostředí, parta nebo nevýhodné postavení

v kolektivu (Martínek 2009, s. 96). Neplánované a příležitostné krádeže jsou považovány za méně závažné než ty plánované a předem promyšlené (Jařabáč 2018, s. 23).

Podle informací uvedených ve zprávě z psychologického vyšetření v SVP se popisovaný jedinec krádeže dopustil už na prvním stupni ZŠ a za své jednání byl potrestán ředitelskou důtkou. Z osobního rozhovoru vyplynulo, že se krádeže dopustil vícekrát.

1.1.3 Agresivní chování

Agresivita je termín, který označuje útočnost, postoj nebo vnitřní pohotovost k agresi. Agresivní člověk reaguje na různé podněty impulzivně. Agrese je pojem označující nepřátelství a útočnost se záměrem ublížit fyzicky, psychicky nebo emocionálně.

Agresivita může jedincům sloužit k dosahování cílů, může být způsobena poškozením mozku nebo se například může projevit u dětí s neuspokojenou bazální jistotou (Martínek 2009, s. 9-10, 12, 17). Někdy ji může vyvolávat pocit nudy, prázdnoty nebo neuspokojení některých potřeb (Vágnerová 2012a, s. 766). Na agresivním chování se vždy podílí osobnostní i situační faktory současně (Holeček 2001, s. 47). Na vzniku se podílí více faktorů. Můžou to být vrozené dispozice, získané zkušenosti a aktuální podněty. Někteří jedinci si pomocí agrese potvrzují svou vlastní hodnotu. Snaží se uplatnit svou moc, získat pocit sebeúcty, ovládat druhé nebo se snaží zviditelnit. Za agresivní chování můžeme považovat i pomstu, která je chápána jako obrana sebeúcty (Vágnerová 2012a, s. 758, 768-769). Rozlišujeme agresi fyzickou, psychickou, materiální a autoagresi (Holeček 2001, s. 48). Pokud se jedinec agresivního chování dopustí, často se uchyluje k obranné reakci, která jeho jednání spravedlní. Jednou z reakcí je racionalizace, kdy jedinec manipuluje se sociálním kontextem. Další variantou je popření důsledků agresivního činu nebo negativní hodnocení oběti (Vágnerová 2012a, s. 771).

Podle informací zjištěných při osobním rozhovoru a také ve zprávě z kompletního psychologického vyšetření SVP, bývá popisovaný jedinec někdy agresivní vůči své sestře – dvojčeti a nevychází se svými spolužáky. Důvody agrese vůči sestře byly podle etopedky SVP zapříčiněny sourozeneckou rivalitou a bojem o pozornost. Na konfliktních situacích se spolužáky se podle osobního rozhovoru podílely manipulace, boj o pozornost a narušování osobního prostoru.

1.1.4 Manipulativní chování

Manipulace je záměrné nebo i nevědomé používání neférového chování. S druhými lidmi jde manipulovat v jakékoli situaci, například při informativním rozhovoru, řešení konfliktu, při kritice, pohovoru nebo při diskuzi mezi přáteli (Edmüller, Wilhelm 2010, s. 15). Manipulovat je možné s jedincem, skupinou i celým národem. Manipulátor takové jednání využívá k uskutečňování vlastních zájmů a cílů. Využívá nevědomost, nejistotu, dobromyslnost, strach, naivitu, slušnost a další city a vlastnosti lidí. Rozlišujeme několik typů manipulátorů (Vitošková 2017, s. 3, 5, 7-12):

- a. Sympatický: Je to nejnebezpečnější typ. Bývá veselý, zábavný, extravertní, atd. Na lidi působí jako milý a sympatický člověk. Využívá například lichotky nebo příjemné osobní poznámky. Rozdíl oproti vyrovnanému jedinci je v tom, že vyrovnaný příjemný člověk nesráží a neočerňuje ostatní, aby zvýšil svou vlastní hodnotu.
- b. Okouzlující: Takový člověk má šarm a zakládá si na svém vzhledu. Vyznačuje se tím, že se lidem dívá přímo do očí. Používá lichotky, odpovídá vyhýbavě na dotazy, bývá inteligentní nebo jinak schopný.
- c. Altruistický: Tento typ manipulátora na oko dělá vše pro nás, vše nám dá nebo zařídí a není potřeba nic žádat. Očekává návratnost. Často je problém odmítnout ho.
- d. Vzdělaný: Dává najevo pohrdání méně znalými lidmi a upozorňuje na jejich nedostatky. Vyniká množstvím poznatků a vědomostí, ale tohle zdání může být jen hrané. Rád se poslouchá, vyhledává méně znalé posluchače.
- e. Nesmělý: Takový manipulátor je méně častý a často nebývá odhalen. Vyskytuje se spíše mezi ženami. Předstírá nesmělost nebo ostych a stojí jakoby stranou. Skrytě vnáší mezi lidi rozpor a nedůvěru.
- f. Diktátor: Je to typ manipulátora, který jde snadno rozpoznat. Jeho chování je ostré, kritika druhých je veřejná, slovně napadá druhé a bývá autoritativní. Využívá ke svému jednání strach a rád ho i vzbuzuje.

Popisovaný jedinec se prokazatelně dopustil manipulativního chování v prostředí školy i internátu SVP. Chlapce jsem při takovém manipulativním chování sám zažil, další příklady uvedli kolegové ze střediska výchovné péče a několik žáků. Problém jsme diskutovali i při velké komunitě. Tu děláme jednou týdně. Účastní se ji většina zaměstnanců a všichni klienti a rozebíráme úspěchy a neúspěchy uplynulého týdne. Vždy se ukázalo, že cílem bylo

poškození druhé osoby pro získání osobního prospěchu, zvýšení svého postavení v očích dospělého a ponížení a očernění slabších jedinců. Velmi neochotně se pod tlakem argumentů ke svému jednání přiznával. Za formu manipulace je možné označit také jeho plnění zadání pouze v případě, kdy chtěl dokázat, že je „lepší“ než jiní, obvykle slabší jedinci. Sám jsem byl svědkem opakovaného očerňování jednoho méně oblíbeného hochy.

První popisovaný případ manipulování by odpovídal sympatickému typu manipulátora, druhý vzdělanému typu manipulátora.

1.1.5 Rizikové chování

Podle řady studií souvisí rizikové chování s delikvencí (Moravcová, Podaná, Buriánek 2015, 46). Rizikové chování je takové jednání, které ještě nemá znaky patologie. Má negativní dopady na zdraví, sociální a psychologické fungování jedince. Mezi rizikové jevy patří například nadměrné užívání alkoholu, cigaret, kofeinu, návykových látek nebo násilné chování. Odchylky od sociálních norem společnosti nazýváme sociální deviace. Na jejich vzniku se podílí několik faktorů. Je to vrozená dispozice, získaná dispozice, prostředí rodiny, prostředí školy, vrstevnických skupin a lokalit, lokální prostředí a prostředí společnosti – média (Hoferková, Kraus, Bělík 2017, s. 10, 18-19, 24-25, 27-28, 31-34). Určitá míra výskytu rizikového chování je v průběhu dospívání považovaná za normální. Některé děti z takového chování vyrostou a jiné ne. Je těžké předvídat, které dítě se ubere kterým směrem (Moravcová, Podaná, Buriánek 2015, 46-47).

- **Užívání alkoholu:** Obecně je společnost k užívání alkoholu poměrně tolerantní. Postoj se mění až v případě nadměrného užívání alkoholu a závislosti na něm (Vágnerová 2012a, s. 555).

Ze zprávy z kompletního psychologického vyšetření provedeného v SVP vyplývá, že existuje důvodné podezření na škodlivé užívání alkoholu u obou biologických rodičů. Při takovém užívání může docházet k narušení rodinných vztahů. Rodiče mohou nepříznivě ovlivnit zdravotní i psychický stav dítěte. Může také docházet k zanedbávání dětí v oblasti hygieny nebo nesprávného stravování. Děti rodičů, kteří si dopřávají větší množství alkoholu, mívají vyhraněný vztah k alkoholu. Buď ho odmítají, nebo začnou samy pít (Vágnerová 2012a, s. 570-572). Popisovaný jedinec zaujímá k užívání alkoholu rodičů smířlivý až nekritický postoj. Podle zprávy

z kompletního psychologického vyšetření provedeného v SVP se popisovaný chlapec ve věku 13 let opil tak, že musel být hospitalizován v nemocnici s otravou alkoholem. Na dobu po intoxikaci má amnézii. Závislost na alkoholu u něj zjištěna nebyla. Z osobního rozhovoru vyplynulo, že alkohol nepožil pouze v případě popisované intoxikace. O nejrůznějších alkoholických nápojích se zmiňoval v prostředí internátu i školy, při výuce i ve volném čase, před vrstevníky i dospělými. Svými zážitky se netajil, znal názvy celé řady alkoholických nápojů i míchaných drinků a popisoval jejich chuť.

- **Kouření cigaret:** Ze zprávy z chlapcovy kmenové školy vyplynulo, že chlapec kouřil při hodině tělocviku. V době, kdy šla třída na procházku, kouřil cigaretu a byl přistižen. Z osobního rozhovoru vyplynulo, že cigarety kouří častěji. Závislost na nikotinu se u něj zatím neprojevila.

2 Kazuistika

2.1 Anamnéza

2.1.1 Osobní anamnéza

Pozorovaný jedinec, chlapec, nastoupil internátní pobyt ve věku 14 let, v průběhu docházky do 8. třídy základní školy. Z jeho výpisu ze zdravotní dokumentace vyplývá, že těhotenství matky bylo bez komplikací, početí přirozené, porod dvojčat proběhl ve 38. týdnu těhotenství. Chlapec se narodil s porodní váhou 2550 g a délkou 48 cm. Jeho další poporodní vývoj byl v normě. V kojeneckém věku byla jeho nemocnost jen malá a omezovala se na běžná nachlazení a angíny. Ve věku 1,5 roku došlo k chlapcovu pádu na hlavu. Podle vyšetření CT nedošlo k poškození mozku. V době pozorování jedince byl jeho somatický nálezn v normě a trvale neužíval žádné léky. Informace o vývoji řeči nebo o zálibách v dětství nebyly v dokumentech dostupných SVP uvedeny.

Ve zprávě z chlapcovy kmenové základní školy bylo uvedeno, že na prvním stupni dostal ředitelskou důtku za krádež. Má konflikty se spolužáky, kouřil v hodině tělocviku, ve třinácti letech se opil, musel být hospitalizován a na dobu po intoxikaci má amnézii.

Z osobního rozhovoru a z rozhovoru s etopedy vyplynulo, že k užívání alkoholu rodiči má smířlivý až nekritický postoj.

Jedinec nenavštěvuje PPP, nově navštěvuje psychologku bez dohledu OSPOD. Kompletní psychologické vyšetření bylo realizováno až v SVP v roce nástupu do internátního oddělení. Z tohoto vyšetření vyplývá, že se jedinec občas dopouštěl agresivního chování ke své sestře, dvojčeti. Je u něj patrná zjevná snaha naplnit očekávání a působit bezproblémově.

Z analýzy metod použitých při psychologickém vyšetření vyplývá, že chlapec:

- Klade důraz na bezkonfliktnost, jednotnost a pozitivní vztahy mezi jednotlivými členy rodiny.
- Vystupuje důraz nevědomých procesů, potřeba stability.
- Lze usuzovat na málo strukturovanou, komplikovanou osobní organizaci.
- Má zvýšené sebehodnocení a zaujetí sebou samým. Někdy má i rysy sebekritiky.
- Celkové sebehodnocení je založené na přáních a fantaziích.

- Vztahy navazuje povrchní, nemá reálný zájem o druhé a vnímá je zkresleně.
- Jeho strategie jsou založené na plánování, kontrole emocí, usuzování a rozvažování.
- Aktuálně prožívá úzkost.
- Ve svých přesvědčeních je pevný, jeho postoje jsou těžko změnitelné.
- Snaží se držet své emoce pod kontrolou, což komplikuje přizpůsobení se sociálním situacím.
- Zpětnou vazbu z okolí vnímá zkresleně.
- Intelektová úroveň je odhadovaná v pásmu průměru.

2.1.2 Rodinná anamnéza

Sám jedinec o své rodině mluvil jen velmi vzácně. Že má sestru zjistili ostatní klienti až v závěru chlapcova pobytu v SVP, kdy byla zmíněna na velké komunitě. O rodině se tak zjevně nezmiňoval ani před dospělými ani před vrstevníky. Informace o rodině pochází ze zprávy z kompletního psychologického vyšetření v SVP.

Jedinec má sestru, dvojče. Oba byli svěřeni do střídavé péče rodičů, kde pobývají v týdenních intervalech. Rodiče se rozvedli tři roky před nástupem chlapce do SVP. Docházelo k domácímu násilí otce vůči matce. Jedinec dobře vychází s novou rodinou otce, nevlastní matkou i rodinou matky. Biologická matka má z předchozího vztahu dnes sedmnáctiletého syna, který žije u prarodičů (jeho otec prodával drogy a pak byl ve vězení). Chlapec je v pravidelném kontaktu s celou rodinou.

Oba biologičtí rodiče mají psychiatrickou anamnézu. Existuje podezření na škodlivé užívání alkoholu u rodičů a možné zanedbávání dětí.

Finanční situace rodiny se zdá být na nižší úrovni. Chlapec přijel do SVP s minimem oblečení, které bylo značně opotřebené. Scházely mu také základní potřeby do školy, jako byly psací potřeby a sešity. Museli jsme mu poskytnout několik náhradních kusů oblečení a zajistit mu základní potřeby do školy, aby se mohl věnovat všem činnostem.

2.1.3 Ústavní anamnéza

Do SVP chlapec nastoupil ve věku 14 let. Z osobní složky klienta vyplývá, že podnět k umístění do internátního oddělení střediska výchovné péče, kde pracuji, dalo jiné SVP. Důvodem byly chlapcovy kázeňské problémy v základní škole.

Do školy při internátním oddělení SVP popisovaný jedinec nosil učebnice a sešity, ale často neměl psací potřeby. Domácí úkoly spíše neplnil a nezměnil to ani fakt, když jsem mu odpoledne připomněl, že dostal domácí úkol a měl čas ho splnit. Pokud úkol náhodou splnil, bylo to ve snaze se nad někoho povyšovat. Měl potřebu na domácích úkolech demonstrovat, že on si své úkoly plní a někdo jiný ne. To potom zmiňoval jak ve škole, tak na internátu „Já na rozdíl od něj úkol splnil.“ Kromě povyšování se často poučoval a opravoval druhé. Když někdo neznal odpověď a on náhodou ano, rád to dal i netaktně najevo. Postupně v průběhu pobytu v SVP se tohle chování mírně zlepšovalo. Svou práci odváděl na dobré úrovni, dosahoval průměru. Učitelé tuto změnu popisovali při velké komunitě, já jsem ji pozoroval při práci na internátu a na statku.

Podle informací učitelů ze střediska výchovné péče neměl problém pracovat u tabule, psát do sešitu a samostatně vyhledávat na internetu. S vyhledáváním odpovědí v učebnici na tom byl hůř. Měl problém samostatně interpretovat informace a sdělit je vlastními slovy v plnohodnotných odpovědích. Často vykřikoval a měl snahu za každou cenu se prosadit. Pokud se hlásil a nebyl vyvolán, vedlo to k zintenzivnění jeho snahy dosáhnout svého. Byl schopný natáhnout ruku až do lavice spolužáka před sebou. Zpětně dokázal takové chování vyhodnotit jako nevhodné, ale bez upozornění si to neuvědomil. Pokud znal odpověď, nedokázal v sobě potlačit touhu napovídat spolužákům. Pokud napovídal a neměl pravdu, vždy se obhajoval slovy „no tak ale,...“.

Za hlavní problém, který jsem vnímal já i ostatní zaměstnanci SVP a všichni klienti, bylo jeho neustálé narušování osobního prostoru. Doslova člověku stál tváří v tvář nebo mu dýchal na krk. Nezáleželo na tom, s kým zrovna chtěl navázat kontakt. Nereagoval ani na opakované upozorňování. Z počátku vůbec neznal hranice. Postupně se tohle jeho chování zlepšovalo a snažil se udržet si nějaký odstup.

Ve skupině působil přátelsky, společensky a komunikativně, ale ne úplně ke všem. Jiný přístup zaujímal ke slabším žákům, žákům s méně vhodným vystupováním, k žákům s odmítavým postojem k pravidlům a k žákům principiálně špatně naladěným.

Kromě povyšování se a poučování mu v kolektivu škodila snaha zastupovat práci dospělých a sjednávat pořádek ve své režii.

U chlapce se projevilo manipulativní chování. K jedné zjištěné situaci došlo ve škole a společně jsme ji probírali na velké komunitě. Zcela vědomě se snažil poškodit pověst svého spolužáka, když ho před vyučující postavil do role lháře. Hoch nevěděl, že, učitelka z povzdálí přihlížela celému vývoji situace. Hlavně na počátku pobytu se snažil strhnout ostatní členy skupiny do problémových situací, zatímco se sám tvářil, že je v situaci nevinně. Jeho spoluúčast a iniciativa přitom byla zřejmá. Takové chování jsem pozoroval já v prostoru internátu a statku, učitelé ve škole a další případy zmiňovali ostatní klienti při velké komunitě.

Stále komentoval, i autoritativně, všechno dění v jeho okolí. Vměšoval se do situací, které se ho netýkaly, přitom on sám takové chování ke své osobě odsuzoval. Skupina jeho manipulativní sklony a neustálé poučování odsuzovala. Kluci se mu vyhýbali, nechtěli s ním pracovat ve dvojici, chodili si na něj stěžovat.

Měl snahu se vyrovnat silnějším, výraznějším nebo průbojnějším spolužákům. Chtěl být za každou cenu v centru dění, snažil se být s každým v kontaktu. Doslova ze sebe dělal „šaška“ aby si ho ostatní všímali.

Ze začátku pobytu zaujímal horší přístup k domácím pracím, jako byl úklid nebo příprava jídla. To se postupně zlepšovalo a dokonce ho vaření začalo bavit. Horší to bylo s úklidem, bylo potřeba ho často upomínat. Dobře si vedl při všech činnostech na farmě. Byl pracovitý a ochotný.

Postupně se jeho chování zlepšovalo a s tím i jeho postavení ve skupině. Zlepšila se jeho schopnost sebekontroly a sebereflexe „Pardon, já vím, osobní prostor.“, „Můžu jít blíž?“. Naučil se rozpoznat, kdy na něj jde výbušný stav, a požádat, aby se mohl vzdálit a uklidnit se. Také se naučil pojmenovat, jak se cítí a co se v něm odehrává. Komentování okolního dění a manipulace s ostatními se u něj také zmírnily.

2.1.4 Školní anamnéza

V době nástupu do SVP byl popisovaný chlapec žákem 8. třídy základní školy. Z dostupných dokumentů ani rozhovorů nevyplývaly informace týkající se chlapcovy docházky do mateřské školy ani informace týkající se docházky do první až třetí třídy základní školy.

Z katalogové složky žáka z kmenové školy vyplynulo, že chlapec neopakoval žádný ročník. Podle stejného dokumentu se u chlapce začaly projevovat kázeňské problémy v průběhu docházky do šesté třídy, kdy mu byla udělena důtka třídního učitele za neplnění školních povinností a nevhodné chování vůči jeho spolužákům. V průběhu docházky do osmé třídy mu byla udělena nejdříve důtka ředitele školy za krádež při školní akci. O měsíc později byl vznesen návrh na snížení známky z chování z důvodu kouření během procházky v hodině tělesné výchovy. Škola v tomto dokumentu doporučila SVP.

Chlapcovy známky byly v šesté a sedmé třídě podle katalogové karty žáka průměrné. Ve druhém pololetí šesté třídy došlo k nepatrnému zhoršení známek a k dalšímu zhoršení došlo v průběhu sedmé třídy.

- 6. třída (pololetí/konec školního roku): Český jazyk 3/4, Anglický jazyk 3/3, Matematika 3/4, Informatika 1/2, Dějepis 2/1, Občanská výchova 2/2, Rodinná výchova 1/1, Fyzika 3/3, Přírodopis 2/2, Zeměpis 2/3, Hudební výchova 1/1, Výtvarná výchova 1/1, Tělesná výchova 2/2, Pracovní výchova 1/1.
- 7. třída (pololetí/konec školního roku): Český jazyk 4/4, Anglický jazyk 4/3, Matematika 3/3, Dějepis 2/2, Občanská výchova 2/2, Fyzika 4/3, Přírodopis 2/3, Zeměpis 3/4, Hudební výchova 1/1, Výtvarná výchova 1/1, Tělesná výchova 2/1, Pracovní výchova 1/1, Německý jazyk 2/2, Technika administrativy 1/1.

Větší část prvního pololetí osmé třídy základní školy absolvoval chlapec v SVP. Kmenová škola tohoto žáka sestavovala vysvědčení na základě známek z této instituce, ale vysvědčení nám už k dispozici nebylo poskytnuto. Podle učitelů internátního oddělení SVP by na základě známek měly známky na vysvědčení vypadat asi takto:

- 8. třída (pololetí – odhadovaná známka): Český jazyk 3, Anglický jazyk 1-2, Matematika 2, Informatika 1, Dějepis 2, Občanská výchova 1, Fyzika 2,

Přírodopis 1, Zeměpis 3, Hudební výchova 1, Výtvarná výchova 1, Tělesná výchova 1, Pracovní výchova 1, Německý jazyk 2.

Od ukončení pobytu nemáme o chlapci další informace.

V dotazníku vyplňovaném v SVP uvedl, že si nejhůř pamatuje učivo, když je mu sděleno ústně a když si dělá zápisy do sešitu. O sobě uvedl, že neumí moc psát, tak mu to přijde zdouhavé. Průměrně si pamatuje učivo, když vyplňuje pracovní listy, doplňuje myšlenkové mapy, a když pracuje s učebnicí. Vyplnil, že kromě psaní má i problém se čtením. Práci s učebnicí považuje za nudnou. Lépe si pamatuje učivo předávané formou prezentací, výukových kartiček a při práci u tabule. U tabule mu vyhovuje, že hned zná známku a učitel hned vidí, co zná. Nejlépe si pamatuje látku, když může vyhledávat informace na internetu a procvičovat v online programech. To mu přijde zábavné a rychlé. Dobře si pamatuje také učivo předávané formou upravených her. Napsal, že je to zábavné učení. Podle internátních učitelů tohle hodnocení odpovídá realitě ve škole.

Dotazník SVP k metodám výuky:

Typ práce:	Proč mi práce tohoto typu vyhovuje/nevyhovuje:	Proč si myslím, že to tak je:	Učivo si pamatuji (jakou měřítko) 1 - pamatuji si vše = 5
Práce s učebnicí	Na práci mi vyhovuje: <i>Je se naučit ve</i> Na práci mi nevyhovuje: <i>Je to nudné</i>	<i>čím dříve s práci</i>	1 2 3 4 5
Práce s prezentací	Na práci mi vyhovuje: <i>Rozvíjí se v práci a je to</i> Na práci mi nevyhovuje: <i>hlubší informace</i>	<i>lepší práce a je to</i>	1 2 3 4 5
Vyhledávání na internetu	Na práci mi vyhovuje: <i>Je se dozvědět novinky</i> Na práci mi nevyhovuje: <i>Nic</i>	<i>Je to zábavná</i>	1 2 3 4 5
Vypíňování pracovního listu	Na práci mi vyhovuje: <i>Je si to lepší a je to</i> Na práci mi nevyhovuje: <i>to je lepší to je to</i>	<i>Raději pracuji z knihou</i>	1 2 3 4 5
Písni do sešitu	Na práci mi vyhovuje: <i>Je se naučit</i> Na práci mi nevyhovuje: <i>to je to lepší a je to</i>	<i>lepší práce a je to</i>	1 2 3 4 5
Práce s výukovými kartičkami	Na práci mi vyhovuje: <i>Práce je lepší a je to</i> Na práci mi nevyhovuje: <i>to je to lepší a je to</i>	<i>Raději pracuji z knihou</i>	1 2 3 4 5
Upravené hry (Černý Petr, pexeso, deskové hry, ...)	Na práci mi vyhovuje: <i>Je to lepší a je to</i> Na práci mi nevyhovuje: <i>Nic</i>	<i>Raději pracuji z knihou</i>	1 2 3 4 5
Procvičování v online programu	Na práci mi vyhovuje: <i>Je to lepší a je to</i> Na práci mi nevyhovuje: <i>Nic</i>	<i>Raději pracuji z knihou</i>	1 2 3 4 5
Ústní sdělení s následnou aktivitou	Na práci mi vyhovuje: <i>Nic</i> Na práci mi nevyhovuje: <i>Nic</i>	<i>Raději pracuji z knihou</i>	1 2 3 4 5
Práce u tabule	Na práci mi vyhovuje: <i>Je to lepší a je to</i> Na práci mi nevyhovuje: <i>Nic</i>	<i>Raději pracuji z knihou</i>	1 2 3 4 5
Doplňování myšlenkové mapy	Na práci mi vyhovuje: <i>Nic</i> Na práci mi nevyhovuje: <i>Nic</i>	<i>Raději pracuji z knihou</i>	1 2 3 4 5
Jiné	Na práci mi vyhovuje: <i>Nic</i> Na práci mi nevyhovuje: <i>Nic</i>	<i>Raději pracuji z knihou</i>	1 2 3 4 5

2.2 Metody získávání dat

2.2.1 Nedokončené věty

Test nedokončených vět je zaměřený na rodinu a rodinné vztahy. Chlapec se o své rodině běžně moc nezmiňoval. V testu toho uvedl o rodině víc, než za celou dobu pobytu. Na sebe prozrazuje, že by chtěl v budoucnu vést rodinný život. Chtěl by mít přítelkyni, děti a zmiňuje obavu z toho, kdyby byl sám. Po celou dobu pobytu v SVP se snažil být v centru dění a získat si pozornost svého okolí i šaškováním. V testu píše, že nemá rád nudu, rád tráví čas s kamarády a nechce být sám. To by odpovídalo jeho snahám o družení se s ostatními. Z odpovědí se zdá, že odloučení svých rodičů přijímá. Podle uvedených odpovědí oba rodiče v názorech vystupují jednotně. Odpověď č. 28 souvisí s překlepem v otázce a nemá výpovědní hodnotu.

NEDOKONČENÉ VĚTY

1. Leknu se, když *se mě někdo kůže a žije zlobí*
2. Nejvíce mne trápí *kluci je auto*
3. Na tatkově se mi líbí *kapitánost*
4. Na mamce se mi líbí *u povídavost*
5. Rodiče spolu *nejsou*
6. Doufám, že *půjdu domů*
7. Jsem nejšťastnější, když *jsem z kámoškami na (konec) venku*
8. Tatka je nejšťastnější, když *kluci jsou se mamou a se sestrou*
9. Mamka je nejšťastnější, když *bych udělal střední školu*
10. Tatka ode mne požaduje *bych udělal střední školu*
11. Mamka ode mne požaduje *bych udělal střední školu*
12. Tatku dovede nejvíce rozzlobit *kluci z něčím "šitím" debily*
13. Mamku dovede nejvíce rozzlobit *kluci z něčím od strážníků*
14. Pokud jde o naši rodinu, přeju si nejvíce, aby *jsme byly šťastny*
15. Nikdo neví, že *jsem rád u příležitosti školních akcí*
16. Nejsem ráda, že oba rodiče *forčí*
17. Mamka si myslí o tatkově *že je debil*
18. Tatka si myslí o mamce *že je blbá*
19. Babička a děda od mamky si myslí o tatkově *to samé co mamka*
20. Děda s babičkou od tatky si myslí o mamce *to samé co táta*
21. Nejšťastnější na světě je ten, kdo *žije s někým třetího světa je bohatý*
22. Vadí mi nejvíce v životě *nic*
23. Na mamce bych nejvíce změnil *nic*
24. Na tatkově bych nejvíce změnil *nic*
25. Nejdůležitější pro mne je v životě *moji děti*
26. Někdy mám strach, že *budu sám*
27. Když jsem sama, tak *trápení z nějakého ležáka mám rád ale jsem*
28. Jsem někdy smutná, protože *nejsem sama*
29. Nejvíce mne v životě zamrzelo *že, nic!*
30. Moje 3 největší přání jsou *šestá, zbraně, přítelkyně*

2.2.2 Pozorování

Jako vychovatel jsem chlapce pozoroval především v odpoledních a večerních hodinách na internátu. Měl jsem ale možnost s ním strávit také část času v internátní škole.

Chování jedince ve škole:

- Chlapec se usadil do zadní lavice, učitelé s tím neměli problém.
- V malotřídním kolektivu odpovídal na otázky, které se ho netýkaly, vykřikoval, nehlásil se.
- Obhajoval své jednání, když mu učitelé vysvětlovali, proč neměl na otázku směřovanou na jiného žáka odpovědět.
- Byl agresivní (slovně) vůči žákům, kteří odpověděli na otázku mířenou na něj.
- Domáhal se zkoušení u tabule, chtěl mít okamžitou zpětnou vazbu.
- Pokud se spolu bavili dospělí, přišel až k nim a začal poslouchat jejich rozhovor.
- Viděl, že má spolužák psychický problém a zesměšnil ho. Používal věty „...nejsem jako někdo.“, „Na rozdíl od někoho, hm.. hm..., já s tím problém nemám.“.
- Přitěžoval spolužákům. Pokud byla možnost trávit velkou přestávku u počítače, kterých bylo méně než žáků, donesl na někoho informaci, která mu zabránila jít o přestávce na počítač a on sám z toho těžil.
- Působil snaživě. Mluvil o jako o šprtovi „Já vím, jsem šprt.“
- Spolužáci se mu vyhýbali, nevnímal to a o to víc se jim snažil dostat do přízně. Tím víc jim to bylo nepříjemné.
- Snažil se získat si lepší postavení vlichocením se učitelkám. Neustále jim něco chválil.
- Zesměšňoval slabší spolužáky.
- Strhával na sebe pozornost.

Chování jedince na internátu:

- Poučoval všechny spolužáky/spolubydlící.
- Vyhýbal se úklidu a vaření, snažil se s ostatními klienty směňovat služby.
- Práci na statku se nevyhýbal, dělal ji na dobré úrovni.
- Neplnil si úkoly do školy a lhal o jejich plnění.

- Podněcoval ostatní k porušování pravidel, potom se tvářil, že on je v celé situaci nevinně.
- Vyvolával konfliktní situace „Chceš se prát?... Chceš?“.
- Měl potřebu reagovat na vše, co se ho netýkalo.
- Narušoval osobní prostor ostatních klientů, můj i jiných zaměstnanců.
- Nemluvil o rodině.
- Často mluvil o alkoholu. Zmiňoval různé názvy a popisoval jejich chutě. Mluvil o svých zkušenostech s alkoholem.
- Pokud někdo narušil jeho prostor nebo odpověděl za něj, byl agresivní (slovně).
- Rád poslouchal hudbu, sledoval filmy, byl velmi pohybově aktivní.

Celkově se negativní projevy chování s průběhem pobytu zmírňovaly. Hlavně se snižoval počet konfliktních situací vyvolaných nerespektováním osobního prostoru ostatních.

2.2.3 Baum-test

Celkové hodnocení kresby: Chlapec využil celý formát papíru, strom zabírá celou jeho výšku. Kresba působí přeplácáným dojmem. Topí se v detailech a je nepřehledná.

Umístění v ploše a velikost kresby: Strom umístil do středu delší osy listu přes celou výšku formátu. Velká kresba je projevem osobního sebevědomí a snahy se zdůraznit. Kresba, která zaplňuje celý prostor je projevem přehnané expanzivity a většinou se jedná o kompenzaci nedostačivosti. U dospívajících je projevem nevyrovnanosti (Altman 1998, s. 33-34).

Tah, tlak a způsob vedení čáry: Tlak na psací potřeby vyvinul menší. Slabý tlak značí citlivost, jemnost, přizpůsobení se, plachost, nejistotu, slabou vůli, přecitlivělost, ochablost, neschopnost se vzepřít, deprivaci, neurotické nebo psychotické stavy. Tah obrysu stromu má dynamický. To značí nebrzděnost a temperament (Altman 1998, s. 36).

Kontury: Korunu zvlínil a nakreslil nepřerušovanou čarou. To je znakem přizpůsobování se. Nepřerušovaná hladká a pevná linka značí uzavřenost a obavy před vnějším světem (Altman 1998, s. 37).

Základna: Popisovaný strom nemá základnu. Chybějící základna může být znakem nezakořeněnosti, ztráty půdy pod nohama a existencionální nejistoty. Je běžné, že u dospívajících základna úplně schází (Altman 1998, s. 97).

Kmen: Zablokoval přechod mezi kmenem a větvemi. To značí bariéru mezi minulostí a tím, co vzniklo později, odmítání minulosti, nespokojenost a to, že myšlení a cítění nejsou plně integrované. Kmen nakreslil kuželovitý, postupně se zužující ke koruně. To značí jednoduchost až zaostalost, praktický typ člověka s převahou konkrétního a názorného myšlení, pudovost a sklon k výbušnosti. Mohutný kmen je znakem zdůraznění stability, jistoty a těžkopádnosti i nevyzrállosti, pudovosti, primitivity, pocitu tlaku okolí a agresivních tendencí. Kmen uzavřel shora a nechal otevřený zdola. To značí pocit ztráty půdy pod nohama a větší otevření vůči pudovým impulzům a nevědomí (Altman 1998, s. 46, 101-102, 105).

Kůra: Kůru na stromě naznačil spíš ostrými tvary. Ostré tvary značí vzrušivost, podrážděnost, kritičnost, cholericnost a agresivitu (Altman 1998, s. 106).

Koruna: Korunu nakreslil výraznou. K výšce kmenu je asi v poměru 1:1. To odpovídá kresbě dítěte školního věku. Tvar koruny má arkádovitý. To značí, že se umí chovat a přizpůsobit se, je nedůvěřivý a dbá na vnější dojem. Koruna je symetrická, ale opravovaná. Původně zdůrazňovala levou stranu. To značí uzavření se do sebe, zdrženlivost, introverzi nebo sklon ke snění. Toto opravení do symetrického tvaru může značit rigiditu, malichernost, pozérství, zahleděnost do sebe, přizpůsobování si reality podle sebe a projev obrany před nejistotou a úzkostí. V některých částech korunu zkadeřil. To může značit psychickou pohyblivost, uvolněnost, hravost, družnost, citlivost, neklid, schopnost nadšení, hovornost, nedostatek sebekázně, vytrvalost a povrchnost (Altman 1998, s. 108, 111-112, 114).

Větve: Větve nakreslil jako chaotické čáry. Nesmyslná koordinace větví značí vnitřní zmatek, nekoordinovanost, rozpačitost, roztržitost a nedostatek smyslu pro realitu. Slabé větve jsou znakem slabosti, nerozhodnosti a problémů se sebeprosazením. V levé části koruny je několik větví s ostře zašpičatělými konci. To značí kritičnost a agresivitu (Altman 1998, s. 119-121).

Kresba více stromů: Nakreslil více stromů, ty okolní nemají korunu. Nerespektování instrukce značí uvolněnost, hravost, nevyzrálou, problémy se začleněním nebo s regulací chování (Altman 1998, s. 132).

NAKRESLI STROM

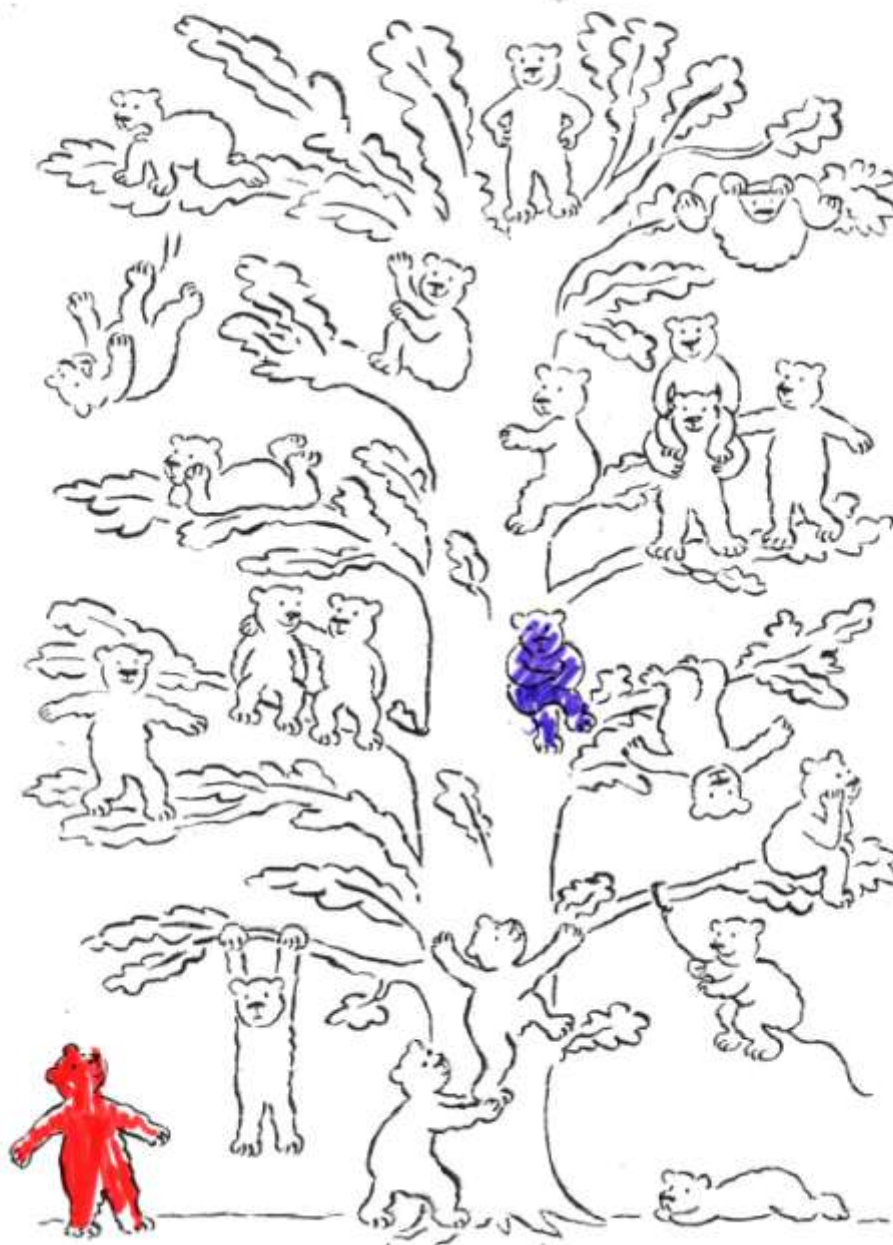

2.2.4 Medvídci na stromě

Chlapec měl dvě zadání. Nejdříve měl vybarvit medvídka, který vystihuje, jak se jedinec cítí. Popisovaný subjekt ho vybarvil červeně. Druhým úkolem bylo vybarvit medvídka, kterým by chtěl ve skutečnosti být. Takového vybarvil fialově.

Etopedka, která měla popisovaného jedince na starost, ho několikrát nazvala „pozorovatelem, který by se chtěl stát režisérem svého života“. Podle medvídka, kterého vybarvil se zdá, že se opravdu vidí na okraji společnosti. Mimo dění. Doslova si vybral takového medvídka, který pouze pozoruje dění ve společnosti a přímo se ho neúčastní. Přitom se zdá, že má zájem stát se součástí kolektivu. Nezdá se, že by měl zájem být v takovém kolektivu aktivním členem. V obou případech označil samotářské jedince, pozorovatele.

MEDVÍDCI NA STROMĚ

Původní dokument převzat z: (Hrouzek, Marková, a kol. 2012, s. 16).

Závěr

U popisovaného chlapce se dlouhodobě vyskytovalo problémové chování společně s rizikovým chováním. Matka sdělila, že se tohle chování projevovalo především ve školním prostředí a vyostřilo se poté, co byl pod vlivem alkoholu hospitalizován. Tohle dlouhodobě nežádoucí chování vedlo k jeho nástupu na internátní pobyt ve středisku výchovné péče.

Chlapec nastoupil pobyt v SVP ve svých čtrnácti letech. Ještě v průběhu trvání pobytu dosáhl patnácti let a získal občanský průkaz. Tuto životní etapu považuje Vágnerová za jeden ze dvou významných životních milníků. V tomto období se například mění vztahy s lidmi, jedinci hledají své místo ve společnosti, dohadují se s autoritami a sami se snaží autoritami stát (Vágnerová 2012b, s. 395). Popisovaný jedinec vykazuje několik typů poruch chování. Domnívám se, že z části jejich intenzitu mohl ovlivnit i chlapcův pubertální věk.

V případě, že rodina neplní své funkce správně (poskytování potřeby jistoty a bezpečí), může dojít k deformaci vazby na rodiče. Takové vazby jsou pak slabé, neadekvátní nebo naopak idealizované (Vágnerová 2012b, s. 411). Popisovaný chlapec moc o své rodině nemluvil. V diagnostických testech uváděl odpovědi, ze kterých vyplývala jednotnost názorů biologických rodičů. Podle kompletního psychologického vyšetření provedeného v SVP se zdá, že oba rodiče užívají alkohol ve škodlivé míře. Když jsem se chlapcem mluvil o alkoholu a zmínil se o rodičích, hned se snažil zmírnit své výroky „Oba si dávají maximálně jednu skleničku večer. Nebo jenom malý pivo.“. Přitom pokud rodiče chtěli mluvit s chlapcem telefonicky, několikrát se stalo, že mluvili nesouvisle, zmateně, právě jako pod vlivem nějakých návykových látek. Stejnou zkušenost mám s chlapcovou matkou i otcem. Takové telefonáty zažili i kolegové. Užívání alkoholu rodiči by mohlo stát za delikventním chováním chlapce (Matoušek, Matoušková 2011, s. 45). Určitou míru přizpůsobování si reality, idealizaci skutečnosti a snivost naznačuje Baum-test. Takové závěry vychází z jeho provedení koruny stromu a větví.

Chlapec se před nástupem do SVP dopouštěl delikventního chování. Takové chování mohlo být ovlivněno například nepřiměřeným požíváním alkoholu rodičů. Někdy autoři takové chování vysvětlují snahou jedinců s nízkým sebehodnocením o zvýšení svého sebehodnocení. Často totiž bývá sebevědomí delikventně se chovající mládeže nepřiměřeně zvýšené. Také takoví mladiství bývají ve vysoké pohotovosti k agresivní obraně (Matoušek, Matoušková 2011, s. 45, 56). U popisovaného chlapce se opravdu agresivní chování projevovalo. Měl

nadváhu, byl poměrně vysoký a pohyblivý. To mu poskytovalo převahu nad menšími vrstevníky. Často se stávalo, že se snažil sjednat si pořádek tak, že se nad někoho postavil nebo se ho snažil odstrkat tělem. Výrazně menší klienty neváhal chytit a odnést. Za formu agrese považují i neustálé narušování osobního prostoru vrstevníků a dospělých. Toho se dopouštěl nejen při výše uvedeném zastrašování slabších a menších, ale i v jiných situacích. Nevhodnost svého chování si v prvních týdnech na internátním oddělení vůbec neuvědomoval.

Jedinec, který se dopouští delikventního jednání, bývá často impulzivní. Proto dává přednost okamžitému uspokojení před tím vzdáleným. Navíc mívají delikventně jednající jedinci nižší sebehodnocení. Kriminální chování tak pro ně může být obranou spuštěnou nepříznivým sociálním prostředím (Matoušek, Matoušková 2011, s. 55-56).

Chlapec neustále vyhledával pozornost. Snažil se, být za každou cenu středem pozornosti na internátu, na statku i ve škole. Dokonce proto nerespektoval ani osobní prostor ostatních. Neustále zasahoval do rozhovoru ostatních – dospělých i vrstevníků, i když nevěděl, o čem se mluví nebo se ho hovor vůbec netýkal. Pokud nebyl středem pozornosti ani tak, začal šaškovat. Adolescenti mají přirozenou potřebu být přijímáni svými vrstevníky. Pokud se jim přijetí nedostane, používají nevhodné strategie. Mohou přejít k vnucování, uplácení, lichocení nebo přijmou roli otroka či šaška (Vágnerová 2012b, s. 427). Snahu o vlichocení jsem pozoroval ve škole, kde chlapec každý den pochleboval učitelkám. Každé z nich každý den něco chválil, vypytał se na cenu, materiál, obchod, kde tu věc (šaty, ozdobu, kabelku) koupily. Roli šaška přijímal vždy, když se mu nedostávalo pozornosti. Takové nadměrné upoutávání pozornosti, které přetrvává jako v případě popisovaného chlapce do školního věku, může být považováno za problémové chování. Může se tak chovat z důvodu pocitu méněcennosti nebo citového a společenského neuspokojení. Vhodným řešením je posilování jeho jistot a hodnot (Hutyrová, a kol. 2019, s. 89). Když jsem s ním o tomto chování, které jsem pozoroval ve škole i na internátu mluvil, často si vůbec neuvědomoval, že se tak chová. Později se začalo ukazovat, že je pro něj takové chování dlouhodobě přirozené, protože doma se musel neustále dělit o pozornost se svou sestrou dvojčetem. Možným problémem by mohla být i střídavá péče rodičů, kde se mu také nedostávalo plné pozornosti. Podle testu Medvídci na stromě, se chlapec cítí být na okraji společnosti. Přitom má zájem být v jejím středu. Tomu odpovídá i mé pozorování. Chlapec dělal všechno pro to, aby byl středem pozornosti. Dělal ze sebe šaška, doslova se lepil na lidi ve svém okolí, na všechno musel reagovat, i když nevěděl, o čem se mluví a hovor se ho netýkal. Čím víc se snažil takto

začlenit, tím víc od sebe ostatní odháněl. V testu Nedokončené věty o sobě prozradil, že nechce být sám. Podpořil to dalšími informacemi o tom, že chce mít přítelkyni, děti a trávit čas s kamarády. Snahu se zvýraznit ve společnosti ukazuje také Baum-test. V tomto testu to naznačuje velikost kresby, způsob provedení větví a nerespektování zadání. Se snahou o prosazení se souvisí i přizpůsobování se. S tím nemá problém. Když nevyjde jedna strategie zapojení do společnosti, zkusí jinou. V Baum-testu potvrdil i toto. Na přizpůsobování se poukazuje slabý tlak na psací potřeby a způsob provedení koruny.

Delikventní chování chlapce a snaha o prosazení může souviset i s nízkým sebevědomím. Sice se na sebe neustále snažil za každou cenu strhnout pozornost, ale podle testu Medvídci na stromě, se vnímal na okraji společnosti. Kolektiv ho nepřijímal. Důvodem byla jeho neustálá snaha o zviditelnění se, snaha mít za každou cenu pravdu, neustále někoho poučovat a opravovat a vstupování do osobního prostoru ostatních. Ostatní kluci se mu vyhýbali a často se s ním dostávali do sporu, protože je opravoval. Navíc když někoho opravil a neměl pravdu, stejně nepřiznal chybu a začal diskutovat o tom, co by bylo, kdyby to řekl někdo jiný. Když jsem mu něco vysvětloval například v dílnách, měl potřebu hned mi říct, že on ví jak na to. Takové jeho chování jsem pozoroval i ve vyučování, kdy si nechtěl nechat vysvětlit postup – například, když mu učitelka chtěla vysvětlit, jak zadávat hesel pro vyhledávání, aby dosáhl co nejlepších výsledků. V tu chvíli všechno znal, všechno věděl, a když to udělal jinak, než měl, začal se obhajovat. Když už si náhodou nechal poradit, stejně měl potřebu mít poslední slovo.

Své sebevědomí si často zvyšoval pomocí manipulací. Manipulace byly jedním z hlavních problémů, které se u něj projevíly v průběhu pobytu v internátním oddělení SVP. Dopouštěl se jich hned od začátku svého pobytu, kdy se měl učit respektovat pravidla. Manipulativního chování se dopouštěl dlouhodobě a v různých situacích. Předstíral, že něco ztratil, například tričko a řetízek. Také přemísťoval věci. Jeho záměrem bylo zjistit, jak je možné s pravidly v zařízení zacházet a případně si je přizpůsobit. Chodil za dospělými – vychovateli, etopedy a učiteli a vyprávěl nám, že se mu něco ztratilo. Také za námi chodil a vyprávěl nám, že má k těm ztraceným věcem nějakou citovou vazbu. Dokonce neváhal přijít s tím, že má podezření na konkrétní osobu. Snažil se manipulovat nejdřív jednotlivci, a pak i celým kolektivem. Dalším příkladem manipulace bylo plnění zadání pouze v případě, kdy chtěl dokázat, že je „lepší“ než jiní. Když někdo něco neudělal nebo zapomněl, hned přišel za dospělým a začal mu vyprávět „To jste přece říkal, já si to pamatuju. Nechápu, jak se tak může tvářit. Vždyť je to jasný, že to neudělal.“. Několikrát se tak stalo mě i kolegům, že přišel,

a očerňoval své vrstevníky. Obvykle slabší jedince. Sám jsem byl svědkem opakovaného očerňování jednoho méně oblíbeného hochy. Při takovém jednání se vždy snažil vyzdvihnout sebe nad ostatní. Když jsem s ním o tom někdy na začátku pobytu mluvil, že tohle jeho chování vidím, tvářil se, že neví, o čem mluvím. Třetím typem manipulace byla záměrná snaha někomu přímo přitížit. Takové lži, které mají za cíl poškodit druhého a získat si tak nějakou výhodu, jsou závažnější. Bývají proto kladeny na stejnou úroveň jako fyzické ubližování (Hutyrová, a kol. 2019, s. 84). Například si počíhal na slabšího spolužáka za dveřmi s cílem ho vyděsit. Ten žák byl emocionálně nevyrovnaný a podobné aktivity snášel velmi těžko. Popisovaný jedinec navíc věděl, že má jeho „obět“ tento problém. Když se hoch vystresoval, neváhal ho postavit do role lháře, který si jen vymýšlí. Situace se pak řešila na velké komunitě. Učitelka celou situaci viděla přes prosklené výdejní okénko z kuchyňky. Věděla tak, že jí tento jedinec lže přímo do očí. Teprve když mu řekla, že situaci viděla, se přiznal k záměrné snaze poškodit vrstevníka, kterého nemá v oblibě. Zcela vědomě se tak snažil přitížit druhé osobě. Manipulací se tak vždy dopouštěl proto, aby byl vnímán jako ten lepší nebo proto, aby někoho očernil a snížil tak jeho postavení. Povyšovat se snažil nad všechny, ale k očerňování druhých si vybíral slabší jedince.

Na základě popsaných skutečností se domnívám, že na příčinách chlapcova chování se podílela především snaha o zvýšení si sebevědomí a sebeprosazení v kombinaci s rodinným zázemím.

Navrhovaná doporučení

Navrhovaná doporučení vzhledem k rodině dítěte

Zdá se, že hlavním problémem popisovaného chlapce jsou potíže se sebezpůsobením a nízkým sebehodnocením. Ty vedou popisovaného chlapce k manipulativnímu i agresivnímu chování.

Doporučuji pracovat na budování reálného sebevědomí pomocí zažití úspěchu. Pokud uvidí, že je jeho chování společensky žádoucí a jeho okolí není kontakt s ním nepříjemný, nebude při snaze o získání pozornosti tak agresivní. Vhodné je začít stanovením jasných pravidel, ze kterých bude chlapci zřejmé, co je ještě žádoucí a co už je nežádoucí chování.

Vzhledem k tomu, že se chlapec dopouští nežádoucího chování z důvodu snahy o získání pozornosti, doporučuji věnovat chlapci více času. Například si s ním každý den sednout a povídat si s ním o tom, co dělal. Je vhodné s ním trávit čas například při nějaké aktivitě, kterou by mohl vykonávat s rodičem nebo i se sestrou. Jak jsem vypořádal, rád poslouchá hudbu, sleduje filmy a je poměrně pohybově nadaný, je tak například možné s ním trávit čas u těchto aktivit. Pokud se mu dostává cílené pozornosti, nesnaží se na sebe strhávat pozornost a okolí ho vnímá jako milou společnost.

Nedoporučuji zvyšování hlasu ani důrazné napomínání, když se dopustí nežádoucího jednání. V takových situacích šel do protiútku, nebo až do afektu. Vhodnější je s chlapcem v klidu promluvit, rozumně mu situaci vysvětlit.

Často si neuvědomuje, že se vměšuje do rozhovorů, které se ho netýkají, nebo komentuje chování druhých. Je vhodné ho na takové jednání klidným hlasem upozornit a požádat ho, aby se vzdálil. V takovém případě je ale vhodné s ním později promluvit, aby se necítil odstrčený.

Pokud vstoupí do osobního prostoru druhé osoby, je opět vhodné ho na tuto skutečnost upozornit klidným hlasem. Reagoval i na to, když jsem sjel pohledem až k jeho nohám a opět jsem se mu podíval do očí. V takovém případě si je schopný sám uvědomit, že zasahuje do osobního prostoru.

Navrhovaná doporučení vzhledem ke škole

Popisovaný chlapec nemá poruchu, která by ho přímo omezovala ve škole. Jeho problémy i v prostředí školy souvisely především se snahou o sebeprosazení a zviditelnění se. Chtěl být svými vrstevníky přijímán. Pokud se mu pozitivní pozornosti nedostávalo, uchýloval se k manipulacím, začal šaškovat, skákat ostatním do řeči atd.

Doporučuji chválit i za drobné úspěchy nebo zařazovat drobné soutěže. Touží po pochválení před kolektivem. Pokud se mu takové pozornosti dostane, bývá méně agresivní, ve smyslu, že tolik neshazuje své vrstevníky. Nemá pak ani takovou potřebu si za každou cenu dokázat, že ví něco, co jiný neví.

Za hlavní považují jasné stanovení pravidel a případných sankcí za jejich nedodržování, aby chlapec přesně věděl, kde jsou hranice vhodného chování a kdy je porušuje.

Pokud se dopustí nevhodného chování, doporučuji s ním skutečnost řešit v klidu upozorněním. Není vhodné chlapce kárat nahlas před zbytkem třídy. Taková reakce by mohla vést ke snaze získat pozornost a uznání nevhodným způsobem.

Při hodnocení zhoršenou známkou doporučuji dát chlapci možnost se nechat přezkoušet. Pokud mu taková možnost byla dána, většinou se na internátu intenzivně učil na další hodinu. Chce si dokázat, že je lepší než ostatní. Možnost přezkoušení, kdy se možná na rozdíl od svých spolužáků naučí, tuto touhu může uspokojit.

Chlapec ve školním dotazníku uvedl, že si špatně pamatuje učivo sdělované ústně a učivo, které si zapisuje do sešitu. Z tohoto důvodu doporučuji se těmto metodám vyhnout, pokud to bude možné. Doporučuji používat při výuce prezentace, výukové kartičky, práci s internetem, práci s upravenými hrami a práci v online programech. Také doporučuji využívat práci u tabule. Žákovi vyhovuje, že hned ví, co dělá správně a co ne. V případě dobrého výsledku je navíc možné chlapce pochválit a uspokojit tak jeho touhu po pochvale před kolektivem.

Literatura a zdroje

ALTMAN, Z., 1998. *Test stromu*. Příručka. Praha: Pražská pedagogicko-psychologická poradna. 139 s.

EDMÜLLER, A., WILHELM, T., 2010. *27 manipulativních technik: jak účinně manipulovat a ještě účinněji se bránit* [online]. 1. vydání. Praha: Grada. 186 s. [vid. 17. 07. 2021]. ISBN 978-80-247-3300-5. Dostupné z: https://books.google.cz/books?id=j8ZX9UL0KIAC&printsec=frontcover&hl=cs&source=gbs_ViewAPI&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false.

HOFERKOVÁ, S., KRAUS, B., BĚLÍK, V., 2017. *Sociální patologie a prevence pro studenty učitelských oborů* [online]. 1. vydání. Hradec Králové: Gaudeamus. 146 s. [vid. 17. 07. 2021]. ISBN 978-80-7435-686-5. Dostupné z: <https://www.uhk.cz/file/edee/pedagogicka-fakulta/pdf/pracoviste-fakulty/ustav-socialnich-studii/dokumenty/publikace-ke-stazeni/socialni-patologie-a-prevence-pro-studenty-ucitelskych-oboru.pdf>.

HOLEČEK, V., 2001. *Aplikovaná psychologie pro učitele*. 1. vydání. Plzeň: Západočeská univerzita, Katedra celoživotního vzdělávání. 2. sv., 109 s. ISBN 80-7082-739-4.

HROUZEK, P., MARKOVÁ, Z., A KOL., 2012. *Bezpečné klima ve třídě: Jak zjistit, co se ve třídě děje a co udělat, aby se děti cítily ve škole dobře* [online]. Materiál pro učitele, vytvořeno pro projekt Minimalizace šikany 2012. 34 s. [vid. 15. 07. 2021]. Dostupné z: https://www.pppuk.cz/soubory/primarni_prevence/bezpecne_klima_ve_tride.pdf.

HUTYROVÁ, M., A KOL., 2019. *Děti a problémy v chování: etopedie v praxi*. 1. vydání. Praha: Portál. 207 s. ISBN 978-80-262-1523-3.

JAŘABÁČ, I., 2018. *Kontrakt (dohoda) jako předpoklad reedukace žáka s poruchou emocí a chování na základní škole*. 1. vydání. Ostrava: Montanex. 112 s. ISBN 978-80-7225-453-8.

MATOUŠEK, O., MATOUŠKOVÁ, A., 2011. *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. 3. vydání. Praha: Portál. 336 s. ISBN 978-80-7367-825-8.

NÝVLTOVÁ, V., 2010. *Psychopatologie pro speciální pedagogy*. 2. upravené vydání. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského. 240 s. ISBN 978-80-86723-85-3.

MARTÍNEK, Z., 2009. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 1. vydání. Praha: Grada. 152 s. Pedagogika. ISBN 978-80-247-2310-5.

MORAVCOVÁ, E., PODANÁ, Z., BURIÁNEK, J., 2015. *Delikvence mládeže: trendy a souvislosti*. 1. vydání. Praha: Triton. 231 s. ISBN 978-80-7387-860-3.

VÁGNEROVÁ, M., 2012a. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 5. vydání. Praha: Portál. 870 s. ISBN 978-80-7387-860-3.

VÁGNEROVÁ, M. 2012b. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. 2. vydání. Praha: Karolinum. 531 s. ISBN 978-80-246-2153-1.

VITOŠKOVÁ, V., 2017: *Komunikace s problematickým klientem a obrana proti manipulaci: Pohled psychologa* [online]. Praha: Národní knihovna. 16 s. [vid. 17. 07. 2021]. Dostupné z: <https://www.skipcr.cz/dokumenty/Komunikacesproblematickmklientemaobranaprotimanipulaci.pdf>.